

7. A vígopera a 18. század második felében

Operatípusok a 18. század közepén

	komoly opera	vígopera
olasz	<i>opera seria</i> / <i>dramma per musica</i> [secco recitativók]	<i>intermezzo</i> / <i>opera buffa</i> / <i>dramma giocoso</i> [secco recitativók]
francia	<i>tragédie en musique</i> / <i>tragédie lyrique</i> [obligát recitativók]	<i>opéra comique</i> [próza-dialógusok]
német		<i>Singspiel</i> / <i>Operette</i> [próza-dialógusok]

Giovanni Battista PERGOLESI (1685–1757)

- a közép-itáliai **lesiben** született, de ősei a dél-itáliai Pergolából--> vezetékeve

- 1720-as évek 1. felében **Nápolyba** küldték, ahol a **konzervatóriumban** folytatta zenei tanulmányait, **tandíj nélkül**, mivel **koncertmesterként** játszott az intézmény zenekarában

- Tanárai: Gaetano **GRECO**, Leonardo **VINCI** és Francesco **DURANTE** voltak

Műfajai:

- 1732: **bemutatták első operáját**, a **Salustiát** a nápolyi Teatro San Bartolomeóban és a **nápolyi alkirály karnagya lett**
- 26 évesen hal meg--> írt **opera seriákat**,
- **két** egész estét betöltő **vígoperát**
- és rövid néhányszereplős **komikus intermezzókat**;

A komikus INTERMEZZO műfaja:

= (olasz) felvonásközi közjátékot, operák szüneteiben adták elő, általában két részben

- két-három szereplő
- **EREDETE:** 1700 táján az olasz operalibrettókból elhagyták a komikus jeleneteket; de a közönség igényt tartott rájuk, kompromisszumként--> a felvonásközökben játszott, önálló cselekményű darabocskákként kaptak helyet az előadásokon

Mai tudásunk szerint **PERGOLESI** három ilyen intermezzót komponált:

1. a legkorábbi közülük (Nibbio e Nerina, 1732) elveszett
2. **Az úrhatnám szolgáló**, 1733
3. **Livietta és Tracollo**, 1734

La serva padrona (**Az úrhatnám szolgáló**, 1733)

- Gennaro Antonio **Federico** szövegére íródott
- **Két énekes és egy néma szereplőt**
- **Története:** hogy csavarja ujja köré a ravasz szobalány, Serpina (szoprán) urát, **Ubertót** (basszus), és hogyan éri el, hogy feleségül vegye; a harmadik szereplő, **Vespone néma szolga**

- a mű páratlanul sikeres egész Európában; 1760-ig **Spanyolországtól Szentpétervárig** mindenütt bemutatták

- 1752-es párizsi előadásai viszont **nagy polémiát váltottak ki** („a buffonisták harca”), és nagyban **hozzájárultak az opéra comique** műfajának megszületéséhez

Baldassare GALUPPI (1706–1785) és az **opera buffa** műfaja

- a Velencéhez közeli **Buranóban** született

- egész életében **Velencében** működött,

- de operabemutatók : **Londonban, Szentpéterváron és Moszkvában**

az **opera buffa** műfaja:

Előzményei:

- már **Pergolesi komikus intermezzóiban** érezhető a törekvés, hogy az egyes részeket **együttesek** (duett, tercett) kerekítsék le, változatosságot

- egészen más lehetőségek kínálkoznak erre a **sok szereplőt foglalkoztató, egész estét betöltő komikus darabok esetében**

- ilyeneket is játszottak már különösen Nápolyban --> **helyi dialektusban írott szövegekre komponált vígoperák**

- 1750: sikeres vígoperai gyakorlat Velencében

- 1749 és 1755 között **számos opera buffa**t mutattak be **GALUPPI** zenéjével, **GOLDONI** (vígjáték író) szövegével

Mind a **nápolyi**, mind pedig a **velencei** buffákban

- előfordulnak **komoly szereplők** (egy vagy két *innamorati*-nak nevezett szerelmespár)
- és **komikus figurák** (*buffi*; jellemzően inasok és szolgálólányok)
- olyan szereplők is, akik **komoly és komikus vonásokkal egyaránt** rendelkeznek (*mezzi caratteri*) (Goldoni librettóiban már megjelenik)

- a **buffa áriák** az **opera seriák** szólószámaiktól **eltérően**

- **kerülik** a vokális virtuozitást, hosszú melizmákat;
- **gyakori** ezzel szemben a szillabikus (nota e parola), gesztikuláló megzenésítés, a hadaró szövegmondás

- **GOLDONI és GALUPPI** nagy újítása a **felvonásokat lezáró cselekményes** **együttes (=buffa finálé)** típusa – ezek a zeneszámok PERGOLESI intermezzo-fináléival ellentétben

- **szabad formájú, végigkomponált darabok;**

- **különféle** metrumú, tempójú, hangnemű szakaszokat kapcsolnak össze egyetlen komplexummá a színpadi történettel összhangban

GALUPPI, Il mondo della luna (Élet a holdon, 1750)

- **GOLDONI** szövegkönyvére íródott

- **Bemutató: 1750.** január 29-én , **velencei** Teatro San Moisè
- a darab **igen sikeres**
- **GOLDONI librettóját** kissé átdolgozott formában utóbb **többen is megkomponálták: PAISIELLO** több alkalommal is, illetve **Haydn** egyik legsikeresebb **Eszterházán** bemutatott **vígoperájának** is ez lett a szövegkönyve

W.A. MOZART operái

(B = Bécs; Mi = **Milánó**; Mü = München; P = Prága; S = Salzburg; Sch = Schönbrunn)

	serenata / azione teatrale / festa teatrale	dramma per musica / opera seria	Singspiel / Operette	opera buffa / dramma giocoso	latin intermedium
1767					<i>Apollo et Hyacinthos</i> (S)
?1768			<i>Bastien und Bastienne</i> (B)		
?1769				<i>La finta semplice</i> (S)	
1770		<i>Mitridate, rè di Ponto</i> (Mi)			
1771	<i>Ascanio in Alba</i> (Mi)				
1772	<i>Il sogno di Scipione</i> (S)				
1772		<i>Lucio Silla</i> (Mi)			
1775				<i>La finta giardiniera</i> (Mü)	
1775	<i>Il rè pastore</i> (S)				
1781		<i>Idomeneo, rè di Creta</i> (Mü)			
1782			<i>Die Entführung aus dem Serail</i> (B)		
1786			<i>Der Schauspieldirektor</i> (Sch)	<i>Le nozze di Figaro</i> (B)	
1787				<i>Don Giovanni</i> (P)	
1790				<i>Così fan tutte</i> (B)	
1791		<i>La clemenza di Tito</i> (P)	<i>Die Zauberflöte</i> (B)		

Operafajták, amikben alkotott:

- ☐ **Serenata, opera seria**
- ☐ **latin intermedium**
- ☐ **singspiel**= (német) daljáték, 4 db-ot írt (pl. Varázsfuvola, Bastien und Bastien)

☐ **Opera buffa:** 5 db

- Pl. Figaro házassága (Bécs) -> prózai vígjáték (Beaumachais) átdolgozása operaszövegkönyvvé (Lorenzo Da Ponte)
- Don Giovanni (Prága)
- Così fan tutte (Bécs)

-első jelentős német nyelvű operák

-francia hatású is van (Szöktetés)

-**Varázsfuvola**: külvárosi színház számára készült

-az **Idomeneo** az a határkő, ami után minden munkája jelentős

MOZART, **Le nozze di Figaro** (bem. 1786)

- Lorenzo **DA PONTE** a francia vígjátékíró, **BEAUMARCHAIS** prózai vígjátékát dolgozta át operaszövegkönyvvé

- egy **prózai vígjátéktrilógia** része:

1. **A sevillai borbély** vagy a hiábavaló elővigyázat- 1772
2. Egy örült nap avagy **Figaro házassága**, 1778
3. Az új Tartuffe avagy **A bűnös anya**, bem. 1792)

- **A sevillai borbély** eredetileg opéra-comique-nak készült--> végül **zenés vígjáték**, a 3. és 4. felvonás között ebben is **viharzene** hangzott el, mint **ROSSINI** későbbi erre a témára komponált vígoperájában

- **BAUDRON** kísérezzenének egyik betétszámára, a „*Je suis Lindor...*” című dalra **MOZART** párizsi tartózkodása idején zongoravariációkat komponált
- A sevillai borbélyból már 1782-ből készült **opera buffa változat**: **PETROSELLINI** darabját **Szentpéterváron** mutatták be, **Giovanni PAISIELLO** zenéjével (utóbb **ROSSINI** számára is ezt a librettót adaptálták)

- a **Le Mariage de Figaro** esete is érdekes:

- **BEAUMARCHAIS** már 1781-ben megírta az első verziót, de ez sokkolta XVI. Lajost és a cenzúrát---> alaposan át kellett dolgoznia

- **Bécsben**: nyilvános prózai előadásait betiltották

- ☐ **BEAUMARCHAIS** vígjátékának **politikai kritikája** nyilvánvalóan a **születési arisztokrácia kiváltságai** ellen irányult

- **DA PONTE** gondosan átdolgozta--> **II. József** engedélyezte az **olasz nyelvű vígopera változatát**

A szövegkönyv több tekintetben feltűnően **eltér a korabeli olasz opera buffa konvencióitól:**

- az **innamorati** (komoly szerelmespár) szerepét hagyományosan **nemesi**, míg a **buffi** (komikus) szerepeket **alacsony társadalmi** rangú figurák (inas, szobalány) szokta betölteni

- **itt viszont:**

- **az arisztokrata páros** (a Gróf és a Grófné)--> **kihúlt házasságban él**

- a tulajdonképpeni **szerelmesek alacsony társadalmi** rangúak (Susanna, Figaro), viszont **egyenrangú szerepet játszanak a nemesi párossal**

- - **az intrikus (=”cselszövő”)** szerepkört elsősorban a **nők** (**Susanna, a Grófné**) töltik be a darabban

- ettől függetlenül a darabban **mindig mindenki intrikál** --> így feltűnően **sok együttes található** a partitúrában

MOZART, Le nozze di Figaro (1786), Susanna áriái

-Susannának van a **legfontosabb szerepe** a műben

- ★ -összemosódnak a vígoperai és komolya operai vonások a műben --> Susanna szerepe **mezzo caratteré** – komikus + komoly vonások is

- ★ az 1786-os bécsi **ősbemutatón** Nancy **STORACE** énekelte, aki **egyaránt fellépett vezető buffa és seria szerepekben**

-Susanna **első áriája** jellegzetes opera **buffa-zeneszám**, ún. **nota e parola** ária (vagyis a szöveget **szillabikusan** kezeli a zeneszerző)

- Susanna **második áriája -Rózsa ária** viszont **accompagnatóval bevezetett, komolyabb szereplőhöz** illő zeneszám, összhangban a színpadi szituációval: Susanna itt saját **úrnőjének ruháját** ölti magára

- MOZART **egy finoman megmunkált Siciliana** (=M.-nál idilli öröm) mellett döntött

- Pizzicato vonósok kísérik-->majd hegedűk egyszer csak újra vonóval-->emelkedett stílusú ária ettől is

- az **opera 1789-es bécsi felújítása** alkalmával a seria-szerepekre szakosodott **Adriana FERRARESE DEL BENE** vette át a szobalány szerepét; **MOZART** mindkét ária helyett újat komponált

- ☐ **az első** egy **ländlerízű**, 3/8-os G-dúr darabra cserélte
- ☐ **a második** kéttempós, **koloratúrás F-dúr rondót írt** (az olasz rondò szó gyors és lassú tempót váltakoztató, nagy áriát jelent)

Az opéra comique – A francia vígopera

- = prózát és zenét vegyítő daljátéktípus **1750 Párizsban**

Előzményei:

- -helyi előzményét a **párizsi vásári színházak** népszerű **repertoárja** jelentette
- Itt késő 17. és kora 18. sz. --> **operaparódiákat** és népszerű **dallamok** átszövegezett változataival megtűzdelt **próza darabokat**
- az **olasz komikus intermezzók és opera buffák importja**; 1752-ben **Pergolesi La serva padronája (Úrhatnám szolgáló)** fergeteges sikert aratott **Párizsban**, két évvel később franciául az Opéra is műsorra tűzte

Következményei:

- egy heves **sajtópolémia** lett: **francia zenés tragédia vs. olasz vígopera**
- helyi szerzők francia vígoperákat kezdtek komponálni, **olasz és francia stíluselemeket vegyítve** (**Rousseau** is, aki zeneszerző is volt)

A legkorábbi ilyen kísérletek:

- az olasz intermezzók példáját követik:
- egyfelvonásosak, a zeneszámok között recitativókkal:

Példák:

1. Jean-Jacques **ROUSSEAU** **A falusi jósz** **háromszereplős egyfelvonásos**; **FAVART** ebből készített paródiájának német fordítása lett **MOZART** Bastien und Bastienne-jének szövegkönyve
2. Antoine **DAUVERGNE** **A csereberélők** **négyszereplős egyfelvonásos**; két férfi menyasszonyt cserél, de aztán megbánják; a két nő viselkedésének hatására a végén visszatérnek az eredeti felálláshoz

- az Opéra-i előadások: **elérték**, hogy **recitativót csak ott** szabad alkalmazni (állam irányította a színházakat)

----> **francia vígoperák**: így **prózádiológusokat vegyítenek újonnan komponált zenészművekkel**

Néhány fontosabb példa::

1. **DUNI** (délolasz)-**A két vadász és a tejesasszony**, 3szereplős 1felvonásos
2. **PHILIDOR** - **Tom Jones** revideált formában: **háromfelvonásos opéra-comique, egész estés**
3. **MONSIGNY** **A szökevény**, **háromfelvonásos darabja**---

Alexis (bariton) halálos ítélettől menekül, menyasszonya, *Louise* (szoprán) intézi el a felmentését

• **Új típus**: női partner által megmentett, veszélyeztetett férfi főhős sorsa a cselekmény --->

- új, komoly típus kezdetét jelenti a francia opéra-comique történetében, amely különösen divatossá vált

4. **BEETHOVEN** **Fideliója** ennek a „szabadító” operának nevezett típusnak a német adaptációja
5. **GRÉTRY** **Oroszlánszívű Richárd** című darabja; **1789 előtti** történelmi témájú darabok az opéra-comique-ban
6. **GRÉTRY** **Tell Vilmos** - **1789 után** pedig meglehetősen jellemzőek a hazafias és harcias történelmi témájú darabok